

**ПРОЕКТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ
«ОЛЕШКІВСЬКІ ПІСКИ»: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА КРИТЕРІЇ ДО
ЙОГО ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЗОНУВАННЯ**

Актуальність. На нижньодніпровських аренах у серпні 2007 року відбулися наймасштабніші пожежі, які знищили більше 7000 гектар штучного соснового лісу. Фінансові втрати склали 78 890 800 грн. Пірогенний фактор не оминув природної рослинності, а саме піщаний степ, березові та осикові гайки, вільхові саги тощо. Не на всі компонентиекосистеми пірогенний фактор діє однаково. Першочерговим є дослідження швидкості відновлення компонентів екосистем на нижньодніпровських аренах у постпірогенних сукцесіях. Побудова постпірогенних сукцесійних моделей дозволить прогнозувати майбутні зміни при подібних умовах і знизити ризики виникнення нових пожеж шляхом використання нових технологій природокористування.

Пропонована до заповідання територія являє собою унікальний для Європи ландшафт псамофітних різнотравно-дерновинно-злакових степів, піщаних дюн (кучугур) та листяних гайків в міжкучугурних зниженнях. Сьогодні основу рослинності арен складають штучно створені монокультури сосни. Однак, деякі арени добре збереглися у природному стані, завдяки тому, що їх ще тотально не залісили монокультурою сосни. Ландшафт складають переважно піщані степи з кучугурами, в зниженнях - ділянки лук, боліт, солончаків, березові, осикові, дубові, зрідка вільхові та змішані гайки. Тут збереглися типові та рідкісні рослинні ценози з раритетними, ендемічними та реліктовими видами рослин, грибів, лишайників та тварин, що включені до Червоної книги України, Європейського Червоного списку, Світової Червоної книги МСОП та Червоного списку Херсонської області.

Створення на нижньодніпровських пісках Національного природного парку «Олешківські піски» підтримає загальний екологічний баланс в регіоні,

адже масове заліснення пісків монокультурою сосни не вирішило завдань збереження природи, порушило екологічний баланс. Суцільні штучні масиви малопродуктивні, пожежонебезпечні, не здатні відновлюватися, схильні до поширення на сосні різних захворювань і шкідників, масово всихають тощо. Враховуючи природну, естетичну, духовну, наукову, рекреаційну та історико-культурну цінність з одного боку та нестабільність екологічної безпеки в регіоні з другого боку, є нагальна необхідність створення цього заповідного об'єкту на нижньодніпровських пісках. Функціонування Національного природного парку «Олешківські піски» буде сприяти збереженню біологічного та ландшафтного різноманіття унікальних піщаних масивів та забезпеченню сталого розвитку регіону, як і держави в цілому, суттєво покращить рівень життя і перспективи місцевого населення.

Мета роботи: охарактеризувати сучасні підходи та критерії до виділення НПП та їх функціонального зонування на прикладі запроєктованого НПП «Олешківські піски».

Поставлена мета досягалася вирішенням низки взаємопов'язаних наукових завдань, а саме:

1. Надати загальну характеристику запроєктованого НПП;
2. Сформувати систему критеріїв та підходів щодо виділення та зонування НПП;

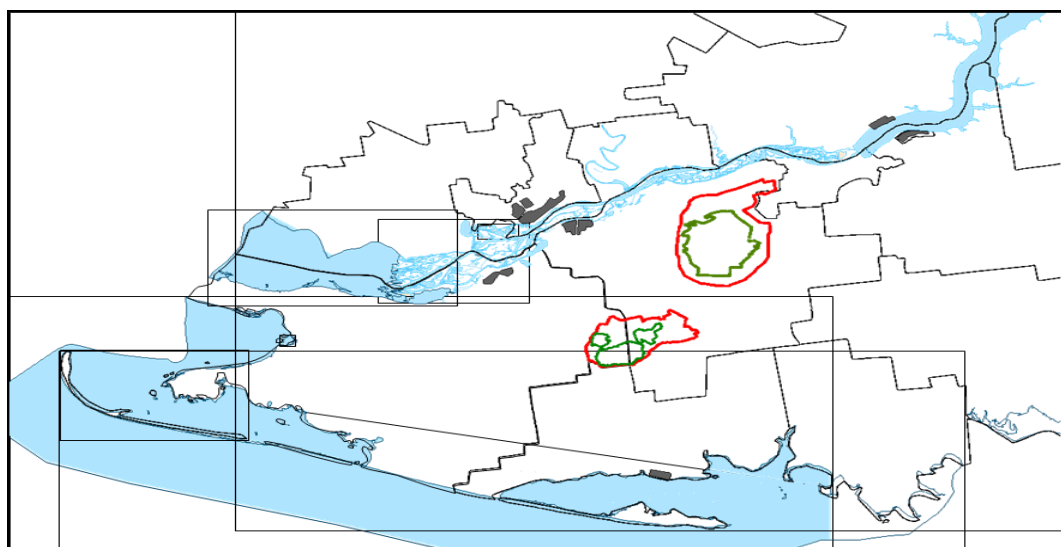

Рис. 1 Місцезнаходження ділянок запроєктованого національного парку «Олешківські піски»

Виклад основного матеріалу. Національний природний парк «Олешківські піски» планується створити на двох нижньодніпровських аренах:

Козачелазерській та Чалбаській загальною площею 46250 га. Основою парку будуть дві ділянки: Козачелазерська (на Козачелазерській арені) та Буркутська (на Чалбаській арені). Перша буде займати 31604,7 тис. га (біля 2/3 території Козачелазерської арені). Її північна межа пройде вздовж нової дороги Цюрупинськ – Каховка, далі вона повертає на південь по межі Козачелазерської сільської ради, продовжується межею Каховського району, далі межею Новомаячківської селищної ради і зовнішньою межею лісу повертає на захід включаючи землі Подокалинівської, Абрикосівської, Великокопанської та Раденської сільських рад. Друга ділянка парку майже повністю включає найдавнішу Чалбаську арену (14645 га). Її межа йде зовнішньою смугою соснового лісу, включаючи землі Виноградівської та Малокопанської сільських рад.

Рис. 2 Шарова структура дефльованих пісків, Козачелазерська арена, урочище Корнінкова (це та інші фото зроблені професором О.Є. Ходосовцевим)

В сучасних соціально-економічних умовах відбувається суттєве спрощення структури виробництва та зайнятості населення. Така ситуація збільшує економічні та соціальні ризики для населення та територіальних громад. Запроектований національний природний парк, окрім створення додаткових робочих місць зможе збільшити рекреаційну атрактивність території, перевагами якої повинно стати комплексне глибоко диверсифіковане використання. Зонування майбутньої території парку буде вестися з урахуванням інтересів усіх суб'єктів, з метою мінімізувати конфліктні ситуації між суб'єктами землекористування. Господарська зона повністю включає штучні лісові насадження, що оточують Козачелазерський та Буркутський масиви. Крім того усі пасовища та сіножаті на луках та у псамофітному степу (наприклад, Центральна улоговина та урочище Раків Куточок на Козачелазерському масиві, або Чалбаські луки та Буркутський під) будуть також віднесені до зони господарської діяльності. Зовнішня межа зони регульованої рекреації буде йти по внутрішній межі соснового лісу. Вона буде включати найатрактивніші ландшафти незакріплених кучугур, наприклад урочище Корнінкове, урочище Гора Крута на Козачелазерському масиві.

Рис.3 Дефльовані піски, Козачелазерська арена, урочище Корнінкова

Внутрішня межа зони у більшості випадків буде йти на відстані 1 км вглиб арени. Заповідна зона на Козачолагерському масиві буде включати територію Раденського полігону, де у майже не зміненому стані чергуються зарослі або слабко зарослі кучугури з березовими гайками. На Буркутському масиві це ділянки бугристих кучугур слабко закріплених сосною з переважанням березових та рідше дубових гайків. Зона стаціонарної рекреації може бути розташована, наприклад, на місці військової частини біля с. Раденськ, у с. Буркути та ін. Отже, однією з складових завдань проекту є узгодження меж зон парку з урахуванням даних щодо унікальності природних комплексів, а з іншого – суб'єктів природокористування та землекористувачів.

Рис. 4 Бугристі піски (Козачолагерська арена, урочище Бузінове)

Рис. 5 Штучне озеро діаметром майже 20 метрів, що виникло в наслідок вибуху 3-х тонної авіаційної бомби (територія колишнього військового полігону)

Створення на нижньодніпровських пісках Національного природного парку «Олешківські піски» підтримає загальний екологічний баланс в регіоні, адже масове заліснення пісків монокультурою сосни не вирішило завдань збереження природи, порушило екологічний баланс. Враховуючи природну, естетичну, духовну, наукову, рекреаційну та історико-культурну цінність території для України з одного боку, та нестабільність екологічної безпеки в регіоні з другого боку, є нагальна необхідність створення цього заповідного об'єкту на нижньодніпровських пісках.

Рис. 6 Тунель видування пісків

Функціонування Національного природного парку «Олешківські піски» буде сприяти збереженню біологічного та ландшафтного різноманіття унікальних піщаних масивів та забезпеченню сталого розвитку регіону, як і держави в цілому, суттєво покращить рівень життя і перспективи місцевого населення.

Критерії відбору території та встановлення меж Національного природного парку. Виходячи із визначення національного природного парку та покладених на них функції було розроблено систему критеріїв, яка умовно поділена на дві групи: природно-екологічні та соціально-економічні.

В першу групу ввійшли критерії: наявності рідкісних та раритетних видів; концентрації фауністичного, флористичного та природно-рекреаційного потенціалу; перетвореності ландшафтів.

Другу склали критерії: характер господарського використання; ступінь залежності місцевого населення від наявних ресурсів; транспортно-географічне положення; інфраструктурне забезпечення території

Для встановлення меж НПП та проведення його зонування використовувалася система наступних критеріїв (таблиця 1)

Таблиця 1. Система критеріїв щодо вибору меж запроєктованого НПП
«Олешківським піски» та зонування обраної території

Групи критеріїв	
Природно-екологічні	Соціально-економічні
1. Межі НПП	
Наявність унікального поєднання ландшафтів із незначною антропогенною трансформацією; Високе біологічне різноманіття з надзвичайною репрезентативністю та ендемізмом; Концентрація рекреаційних ресурсів (історико- та природно-рекреаційних), придатних для використання	Низький рівень господарського використання безпосередньо території; Висока рекреаційна атрактивність території; Необхідність диверсифікації джерел доходів населення
2. Внутрішнє зонування території запроєктованого НПП	
2.1 господарська зона	
Відносно високий рівень антропогенної трансформації території (в порівнянні із іншими зонами НПП); Висока густота штучної монокультурної посадки лісу (як правило, соснового)	Аграрне використання території; Залежність добробуту місцевого населення від подальшого використання ресурсів території; Суцільні штучні лісові масиви
2.2 зона стаціонарної рекреації	
Високий рівень антропогенної перетвореності; Мальовничі лісові ділянки	Наявність об'єктів інфраструктури з високим ступенем придатності для створення помешкань для обслуговування рекреантів; Зручне транспортно-географічне положення (наявність пісчаних доріг, близькість цікавих рекреаційних об'єктів);
2.3 зона регульованої рекреації	
Ландшафтна атрактивність; Наявність рідких та ендемічних видів; Естетика місцевості	Транспортна доступність: пішохідна – до 2 км, для мото-, вело- та кінних екскурсій – наявність пісчаних доріг.
2.4 заповідна зона	
Високе біологічне та ландшафтне різноманіття; Наявність ендемічних видів; Безлісні ділянки; Незначна антропогенна перетвореність	Не системне господарське використання; Вилучені ділянки не мають суттєвого господарського значення

Зонування майбутньої території парку ведеться з урахуванням інтересів усіх суб'єктів господарювання, з метою мінімізувати конфліктні ситуації між суб'єктами землекористування. Господарська зона повністю включає штучні лісові насадження, що оточують Козачелазерський та Буркутський масиви. Крім того усі пасовища та сіножаті на луках та у псамофітному степу (наприклад, Центральна котловина та урочище Раків Куточок на Козачелазерському масиві, або Чалбаські луки та Буркутський під) будуть також віднесені до зони господарської діяльності. Зовнішня межа

зони регульованої рекреації буде йти по внутрішній межі соснового лісу. Вона буде включати найатрактивніші ландшафти незакріплених кучугур, наприклад урочище Корнакове, урочище Гора Крута на Козачолагерському масиві. Внутрішня межа зони у більшості випадків буде йти на відстані 1 км вглиб арени. Заповідна зона на Козачолагерському масиві буде включати територію Раденського полігону, де у майже не зміненому стані чергуються зарослі або слабко зарослі кучугури з березовими гайками. На Буркутському масиві це ділянки бугристих кучугур слабко закріплених сосною з переважанням березових та рідше дубових гайків. Зона стаціонарної рекреації може бути розташована, наприклад, на місці військової частини біля с. Раденськ, у с. Буркути та ін.